

Mustafa Öztoprak. Bedüzzamân Saïd Nursî'nin Hadis Anlayışı

Mustafa Öztoprak. Hadith Understanding of Bediüzzaman Said Nursi

Muhammed BALBAY

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman University Social Sciences Institute, Batman/Türkiye. muhammed.balbay@gmail.com, ORCID: [0000-0002-1945-9239](https://orcid.org/0000-0002-1945-9239)

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Book Review / Kitap İncelemesi
Geliş Tarihi – Date Received	21 Ekim / October 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	2 December / Aralık 2022
Yayın Tarihi – Date Published	28 December / Aralık 2022
Yayın Sezonu	December / Aralık
Issue - Sayı	14

Atıf / Cite as: BALBAY, Muhammed. "Mustafa Öztoprak. Bedüzzamân Saïd Nursî'nin Hadis Anlayışı". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi – Katre International Human Studies Journal* 14 (December/Aralık 2022), 201-208. <https://doi.org/10.53427/katre.1192564>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/katre/policy>

Published by İstanbul İlim ve Kültür Vakfı / Istanbul Foundation for Science and Culture, İstanbul, Türkiye.

CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr/>) / This is an open access article under the CC BY-NC license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

**Mustafa Öztoprak. Bedüzzamân Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı.
Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 273.**

Muhammed BALBAY

Öz

Hadis Öğretim Üyesi Dr. Mustafa Öztoprak, *Bedüzzamân Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı* adlı kitabını Bediüzzaman'ın Risale-i Nur adı verilen eserlerinde hadisle ilgili görüşlerini eleştiriye tahsis etmiştir. Müellif kitabının giriş kısmında Türkiye'deki dinî cemaatler hakkında genel bilgiler verdikten sonra cemaatlerin hadise yaklaşımından söz etmekte, birinci bölümde Bediüzzaman'ın hayatı, eserleri, ilmî kişiliği, tasavvufî yönü ve Risale-i Nur eserleri hakkında bilgi vermekte, eserin en hacimli kısmını oluşturan ikinci bölümünde ise Bediüzzaman'ın peygamber, sünnet ve ehl-i beyt kavramlarına yaklaşımından, isnada yönelik uygulamalarından ve hadisleri anlamaya yönelik görüşlerinden bahsetmektedir. Özellikle kitabın ikinci bölümünde Bediüzzaman'ın hadisle ilgili bazı görüşlerini eleştirmektedir. Kitabının önsözünde bir taraftan muarızlarının kendisini kıyasıya eleştirdiklerini kaydederken, diğer taraftan Nur cemaatinin de sorgulama yapmadan Bediüzzaman'ın görüşlerini kabul ettiklerini ileri sürmekte; eserini de Bediüzzaman'ın hadis yönünün ilmi anlamda incelemek için yazdığını belirtmektedir. Ancak kitabında bazı konularda önyargılı davrandığını gösteren açıklamaları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Öztoprak, Bediüzzaman, Said Nursi, Hadis, Rivayet, Risale-i Nur.

Mustafa Öztoprak. Hadith Understanding of Bediüzzaman Said Nursi

Abstract:

Hadith Faculty Member Dr. Mustafa Öztoprak has allocated Bediuzzaman Said Nursi's book, *Bedüzzamân Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı*, to criticize Bediuzzaman's views on hadith in his works called Risale-i Nur. After giving general information about the religious communities in Turkey, in the introduction part of the book, the author talks about the approach to the events of the communities. In the second part, he talks about Bediuzzaman's approach to the concepts of prophethood, sunnah, and ahl al-bayt, his practices on isnad, and his views on understanding the hadiths. Especially in the second part, he criticizes Bediuzzaman's hadith views. In the preface of his book, while noting that Bediuzzaman's opponents criticize him fiercely, on the other hand, he claims that the Nur community accepted Bediuzzaman's views without questioning him. He also states that he wrote his work to examine Bediuzzaman's hadith approach in a scientific sense. However, there are statements in his book that show that he is biased on some issues.

Keywords: Mustafa Öztoprak, Bediuzzaman, Said Nursi, Hadith, Narration, Risale-i Nur.

Müellif Mustafa Öztoprak eserini yazma amacını kitabının önsözünde şu ifadeleriyle ortaya koyar: “Çalışmamız, başta Nur Cemaati içinde yer alan kardeşlerimiz ve Risâle-i Nur hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için de doğru bilgilenme adına faydalı olacağı kanaatindeyiz. Nur cemaatine gönül verenlerin herhangi bir sorgulamaya açmaksızın ön kabulle sahiplendikleri, muarızlarının ise kıyasıya eleştirdikleri bir durumda, Bedüzzaman'ın hadis yönünün ilmi anlamda bir incelemeye ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Çalışmamızla mezkûr ihtiyaçlara cevap verecek bir sonucun ortaya çıkmasını ümit ediyoruz.” Müellif bu ifadelerinde bir nevi tarafsız bir gözle Bedüzzaman'ın hadis anlayışını inceleyeceğini ifade etmiş, ancak esere bakıldığında birçok konuda kendisinin önyargılı davrandığı, Bedüzzaman'ın sahip olmadığı bazı görüşleri ona atfettiği görülmektedir. Bununla birlikte hakperest davrandığı yerler de bulunmaktadır.

Müellif kitabının Giriş kısmında Türkiye'deki dinî cemaatler hakkında genel bilgiler verdikten sonra cemaatlerin hadise yaklaşım tarzlarından bahsetmektedir.

Birinci bölümde Nursî'nin hayatı, eserleri, ilmî kişiliği, tasavvufî yönü ve Risale-i Nur eserleri hakkında bilgi vermektedir (s.12-68). Müellif, Risale-i Nur talebelerinden Süleyman Rüştü'nün, bir hanımın gördüğü rüyayı, “Risale-i Nur, Kur'ân'ın tefsiri olduğu cihetle, vahy-i semavî olan Kur'ân'ın semavî ve ilhamî bir tefsiridir” (Sikke, 39) şeklinde değerlendirmesi münasebetiyle, Bedüzzaman'ın Risâle-i Nur ile Kur'an-ı Kerim'in aynı kaynaktan geldiğini ve beslendiğini beyan ettiğini, “Vahiy kaynaklı olan eserle benim eserim aynı hüviyettir” demeye getirdiğini ve bunun kabul edilemez nitelikte olduğunu ifade etmektedir (s. 56). Müellifin bu ifadeleri, maksadı ciddi oranda aşan yorumlardır. Öncelikle Bedüzzaman'ın “Vahiy kaynaklı olan eserle benim eserim aynı hüviyettir” şeklinde bir ifadesi yoktur. Sikke-i Tasdik-i Gaybi'den naklen alınan ifadelerin benzerleri risalelerin farklı yerlerinde vardır ve bununla kastedilen, Risale-i Nur'un Kur'an'dan ilham alınarak yazılan bir tefsir olduğudur. Ne Bedüzzaman'ın ne Nur talebelerinin Risale-i Nur'u vahiy kabul etmek gibi bir inanç ve düşünceleri yoktur. Bir yazarın ifadelerini ve maksadını yorumlarken takipçilerinin yazdıklarını nasıl anladıklarına da bakmak gerekir. Bu sebeple bu konuda Nur talebelerinin görüşleri de önem arz etmektedir.

Müellif ikinci bölümü Bediüzzaman'ın hadisçiliğine ayırmıştır. Bu bölümde Bediüzzaman'ın peygamber, sünnet ve ehl-i beyt kavramlarına yaklaşımından, isnada yönelik uygulamalarından ve hadisleri anlamaya yönelik öneri ve görüşlerinden bahsetmektedir (s. 69-258). Bu bölümde de müellifin Bediüzzaman'a birçok eleştirisinin olduğu görülmektedir. Oysa kesin delile dayanmayan konularda âlimlerin ve araştırmacıların farklı görüşlere sahip olmaları normal karşılanmalı ve görüşlerine saygı gösterilmelidir.

Müellif Risale-i Nur'da, "Eski Said" ve "Yeni Said" döneminde yazılanlar açısından farklılıklar görüldüğünü, mesela; "Dünyanın öküzün ve balığın üzerinde" olduğuna dair rivayet hakkında, bir yerde "uydurma" diğer yerde "sahih" hadis tespitinde bulunduğu dikkat çekmektedir (s. 58). Said Nursi'nin ilgili rivayete dair *Muhâkemat*, *Lem'alar* ve *Sözler* isimli eserlerinde yer alan izahlarına bakıldığında müellifin hadis anlayışıyla ilgili araştırma yapmış olan yazarın bazı isabetsiz tespitlerde bulunduğu görülmektedir. Yukarıdaki rivayetle ilgili söz konusu eserlerde yer alan müellif açıklamalarına her risaledeki metin bütünlüğü ve farklı risalelerdeki mevzu bütünlüğü açısından bakıldığında şu tespitleri yapmak daha isabetli gözükmektedir:

Said Nursi, "Eski Said" olarak isimlendirdiği dönemde kaleme aldığı *Muhâkemat* isimli eserinde söz konusu rivayete tamamen ilmî çerçeveden bakıp aynı rivayetle ilgili İsrailiyatta da nakiller olduğuna işaret eder. Rivayetle ilgili olarak nakil ve sıhhat açısından üç ihtimali değerlendirir: Rivayetin hadis olmama ihtimâli, âhâd hadis olma ihtimâli ve mütevatir ve kat'iyü'l-metin olma ihtimâli... Müellif bu açıklamasının peşinden "hadis" olarak vasıflandırdığı rivayetin zahirperestler tarafından yanlış anlaşıldığını ve anlatıldığını ifade eder. Peşinden, te'vil yoluyla bu hadisten anlaşılması gereken sıhhatli mânâları sıralar. (Nursi, 2014)

Müellif, "Yeni Said" olarak isimlendirdiği dönemde kaleme aldığı *Lem'alar* isimli eserinde ise aynı hadisi "sahih rivayet" olarak değerlendirir. Ancak hadisin, bazıları tarafından İsrailî rivayetler çerçevesinde yanlış anlaşıldığını ifade eder ve yine te'vil yoluyla bu hadisten anlaşılması gereken mânâları sıralar. (Nursi, 2016a)

Müellif, yine "Yeni Said" olarak isimlendirdiği dönemde kaleme aldığı *Sözler* isimli eserinde de aynı hususları tekrar ve te'yid eder. (Nursi, 216b)

Yukarıda sıralanan tespitlerden anlaşılmaktadır ki Said Nursi “Eski Said” döneminde ilmî zaviyeden ihtiyatla baktığı ve hadis veya sahih hadis olma ihtimali üzerinde de durduğu rivayet hakkında “Yeni Said” döneminde kat’i bir kanaate sahip olmuş ve rivayeti “sahih hadis” olarak değerlendirmiştir. Kaldı ki bu hadis, Hâkim en-Neysâbûrî’nin te’lif ettiği ve Buhârî ve Müslim’in hadis alma şartlarını taşıdığı hâlde eserlerinde yer almadığı kanaatinde olduğu hadisleri derlediği *el-Müstedrek ‘ala’s-Sahîhayn* isimli ilmî değeri olan bir kaynakta da yer almaktadır. (*Müstedrek*, 4/636.)

Müellif, Bediüzzaman’ın “uydurma olduğu birçok kaynağın ittifak ettiği rivayetleri Risalelerin farklı yerlerinde tekrar tekrar zikrettiğini, “uydurma olması hasebiyle yorumlarda isabet kaydedilememiş” (s. 65) olduğunu belirtmektedir. Öncelikle hadisin uydurma, manasının doğru veya yanlış olması başka, yorumunun doğru veya yanlış olması başka bir şeydir. Bediüzzaman’ın belirttiği gibi hadisin uydurma olması metin olarak Hz. Peygamber’e nisbetinin sahih olmaması demektir. O’na nisbetinin sahih olmaması manasının da sahih olmadığını göstermez. Hatta birçok mevzu hadis, atasözü ve kelâm-ı kibar kabilindedir. Bediüzzaman’a göre bir rivayetin hem Hz. Peygamber’e nisbeti sahih olmaz, hem de sahih bir te’vili mümkün olmazsa bu durumda “mevzu” kabul edilebilir. İbnü’l-Cevzi gibi bazı âlimler sahih hadislere dahi mevzu diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Bediüzzaman kaynağın kudsiyetine büyük önem vermektedir. Ona göre bir rivayetin Hz. Peygamber’e kadar uzanan bir senedi varsa ve bu rivayetin İslâm esaslarına uygun bir yorumu mümkünse, bu rivayete mevzu denmemelidir. Bir rivayete sahih demek de, zayıf demek de, mevzu demek de bir ilmî kanaat meselesidir. Bediüzzaman’ın kanaati bu yöndedir. Elbette bu görüş kabul de edilebilir, red de edilebilir. Bediüzzaman senetten ziyade metnin sıhhatine ve yorumuna önem vermiştir. Sağlıklı bir yorum zarar vermez, hatta kaynağın kudsiyeti sebebiyle ifade ettiği anlamı birçok mantikî önermeden daha fazla güçlendirir. Öztoprak’a göre “hadis denildiğinde senet ve metin açısından hadis usulünün ilgili şartlarına haiz olması gerekmektedir” (s. 159). Bu ilmî kaide doğrudur. Ancak Bediüzzaman da hadis usulündeki şartlarla ilgili farklı tekliflerde bulunabilir. Hadis ilmüne vakıf bir âlim olarak bu da onun hakkıdır. Bazı âlimlerin ortaya koyduğu şartlara tıpa tıp uymak mecburiyetinde değildir. Sonuçta bu bir içtihad meselesidir. Bu rivayetler doğru yorumlarla birlikte kullanıldıkları zaman din anlayışına zarar vermeleri bir tarafa, tersine fayda

sağlar. En açık örneği de “Arz’ın öküz-balık üzerinde olduğu” rivayettir. Bediüzzaman bunu öyle yorumlamıştır ki, bu rivayeti neredeyse ilmî bir mucize kabul etmek mümkün olacaktır. Bediüzzaman’ın konuyu böyle geniş tutması ve değerlendirmesi, Öztaprak’a göre yeni hadis uydurmalara sebebiyet verebilir. Doğrusu şu ki, günümüz şartları açısından böyle bir şeyin ihtimalinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Bediüzzaman’ın burada başka bir şartı ileri sürdüğünü söyleyebiliriz: Rivayet, makbul hadis âlimleri tarafından rivayet edilmiş olmalıdır. Bediüzzaman Risale-i Nur’da, Öztaprak’ın da ifadesiyle 1078 rivayete yer vermiştir. Abdülkadir Badıllı’nın yaptığı kaynak araştırmasına göre bu rivayetlerin tamamının geçmiş kitaplarda kayıtlı olduğu görülmektedir.

Müellife göre Bediüzzaman’ın mütevatir taksimi, hadis usulündeki taksime tam uymamaktadır. İsimlerde benzerlikler var ancak içerik olarak farklılıklar bulunmaktadır. Hadis Usulü’nde “mütevatir”, “lafzi” ve “manevi” olarak ikiye ayrılır. Lafzi olan, rivayetin lafız bakımından Peygamber’den duyulduğu şekliyle nakledilmesi, manevi mütevatir ise, mesajın aynı manaya gelecek başka ifadelerle zikredilmesi şeklindedir (s. 163). Bediüzzaman, mütevatiri “Sarîh Mütevatir” ve “Manevi Mütevatir” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Mânevî tevatür de iki kısımdır. Biri sükûtîdir. Meselâ, bir cemaat içinde bir adam, o cemaatin nazarı altında bir hâdiseyi haber verse, cemaat onu tekzip etmezse, sükûtla mukabele etse, kabul etmiş gibi olur. İkinci kısım aynı olayın farklı ayrıntılarla rivayet edilmesidir: Meselâ “Bir kıyye yiyecek, iki yüz adam doydu” denilse, bu olayı müşahede edenler olayı farklı ayrıntılarıyla anlatabilirler. Ayrıntılarda farklılık olsa bile hepsi olayın meydana gelişinde ittifak hâlinindedir. Bu durumda olayın vukuu mânen mütevatirdir ve kat’îdir. Ayrıntılarda ihtilaf aslın vukuuna zarar vermez (s. 160). Bediüzzaman, hakiki mütevatirin ismini sarîh mütevatir şeklinde kullanmıştır. Ancak içerikte lafzın aynen nesilden nesile nakledilmesi gibi bir ibare bulunmamaktadır. Manevi mütevatir hakkında zikrettiği tanım hadis usulüyle aynıdır. Bediüzzaman’a göre haber-i vahid bazı şartlar dâhilinde ve harici emarelerle tevatür gibi katiyet ifade eder. Haber-i vahidleri bu yolla manevi tevatür derecesinde görmesinin mevcut hadis usulünde karşılığı yoktur (s. 163). Bize göre bu mevzuda Bediüzzaman klasik hadis usulünü reddetmiyor. Hanefilerin meşhur hadis konusundaki tavrına benzer şekilde ona bir ilâve yapmak istiyor. Hanefilere göre bir hadis imamlar dönemine kadar bir veya birkaç ravinin rivayetiyle gelir, ancak imamlar

döneminde tevatür seviyesine çıkarsa bu hadis meşhur sayılır ve herhangi bir şarta gerek kalmaksızın onunla amel edilir. Bediüzzaman'a göre de hadis imamları dönemine kadar sahih bir senetle gelen hadisler (Buhari ve Müslim rivayetleri gibi), bu dönemden sonra pek çok müdakkik ve müttakî hadis âlimi tarafından sahih kabul edildiklerinden tevatür katiyetinde olurlar. Bu ona has ve farklı bir düşüncedir. Üzerinde düşünülmesinde fayda vardır.

Müellife göre Bediüzzaman, ehl-i tasavvufun hadise yaklaşımından etkilenerek keşf ve ilham yoluyla hadisin tashihini kabul etmektedir. Bazı yerlerde "rivâyât-ı sahîha ve keşfiyât-ı sadıka" ifadesi bunu göstermektedir (s. 185-187). Doğrusu şu ki Bediüzzaman hiçbir yerde tek başına keşf yoluyla herhangi bir rivayetin sahih olduğunu iddia etmemiştir. "Rivâyât-ı sahîha ve keşfiyât-ı sadıka" tabirlerini birlikte kullanmıştır. Bu da hadisin önce rivayet tekniği açısından sahih olduğunu, sonra da sadık keşf ile de bu hususun desteklendiğini ifade eder.

Müellif, Bediüzzaman'ın Risale-i Nur'da rüyalardan çokça söz etmekle birlikte bunların dini açıdan birer delil olamayacağını belirttiğini ve bu kaydın önemli olduğunu ifade eder: "Delil niteliği yok ancak ziyade bir değer ifade etmektedir şeklinde düşünülerek bir nevi meşrulaştırma noktasında meseleyi değerlendirmiş olmaktadır" (s. 192). Delil niteliği olmamakla Kur'an'da birçok rüyadan söz edilmektedir. Bediüzzaman da rüyaları bu istikamette kullanmaktadır. Ne kadar önem atfedilirse atfedilsin rüyaların delil olmadığını hatırdan çıkarmamak gerekir.

Müellife göre Bediüzzaman, gerek âyetleri gerekse hadisleri yorumlarken çoğunlukla söz konusu âyet ve hadislerle ilgili başka âlimlerin görüşlerini zikretmez, kendi yorumunu ortaya koymakla iktifa eder. Bununla ilgili olarak dokuz hadisi örnek olarak gösterir (s. 137-151). Bediüzzaman'ın amacı âyet ve hadislerden hangi anlamların çıkarıldığını ve çıkarılabileceğini araştırmak değil, iman hakikatleri zaviyesinden onları değerlendirmektir. Her müellifin kitap yazarken tercih ettiği bir metodu ve üslûbu vardır. İnsanları belli kalıplar içine sokmaya zorlamamak gerekir. Önemli olan yazdıklarının doğru olup olmadığıdır. Yanlışı da herkesin eleştirme hakkı vardır. Bir mürşid olarak Bediüzzaman yazdığı eserlerde etkili ve başarılıdır. Muhtemelen günümüz İslâm dünyasındaki âlimler arasında onun eserleri kadar okunan başka bir eser yoktur.

Müellife göre, “Bediüzzaman’ın en büyük yanlışı, hadislerin sıhhatine değil, kaynak olarak aldığı eserlerin müelliflerine itimadadır (s. 261). Öncelikle Bediüzzaman, itimad ettiği bir âlimin eserinde kaydı var diye bir rivayete sahih demiyor; bu zevatın eserlerini kaynak olarak kullanıyor ve onların kullandığı hadise kendisi de yer veriyor. Söz gelimi İmam Gazzâlî’ye itimadı fazladır ve onun kullandığı rivayetleri de kullanmakta beis görmüyor, ama bunların sahih olduğunu iddia etmiyor. Bir de Bediüzzaman bir nevi şöyle diyor: “Eğer bir hadisi binler muhakkik ve müttakî muhaddisler alıp kabul etmişlerse ben de bunu alır ve delil olarak kullanırım.” Bu bakış açısı da Hanefilerin meşhur hadise bakış açısıyla aynıdır.

Müellif, “Çalışmamız sırasında, onun, ehl-i tasavvuf olduğunu, eğitim yıllarında ehl-i tarik hocalardan ders aldığını, meseleleri değerlendirirken tasavvufi kültür ve terminolojiye hâkim olduğunu tespit ettik. Hadislerin değerlendirilmesi aşamasında da, ehl-i tasavvufun yaklaşımlarıyla hareket ettiği sonucuna vardık” (s. 260) diyerek nihai değerlendirmesini yapmaktadır. Bediüzzaman’ın tasavvufa yakın durduğunu kabul etmekle birlikte onun en meşhur sözlerinden birinin “zaman tarikat zamanı değildir” şeklinde olduğunu ve başta vahdet-i vücud olmak üzere birçok konuda ehl-i tasavvuftan farklı düşündüğünü dikkate almak gerekir.

Yazar, Said Nursi’nin hadis anlayışını ortaya koymaya çalıştığı araştırmasında müellifin eserlerindeki hadis rivayeti ve hadis ilimlerine dair bazı metinleri, siyak-sibak irtibatı, metin ve mevzu bütünlüğü, beyan ve te’lif maksadı çerçevesinde yeterince değerlendirememiş, buna bağlı olarak bazı indî mütalaalarda bulunmuştur. Unutulmamalıdır ki Bediüzzaman, eserlerini muasır akademik muhteva ve hedeflere göre değil, Kur’anî, nebevî, şer’î ve ilmî kaidelere de riayet ederek tebliğ, irşad ve İslâmî terbiye maksatlarına yönelik te’lif etmiştir. Ona ait metinleri bu zaviyeden değerlendirmek, daha ilmî ve daha tarafsız tespit ve mütalaaların ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Kaynakça

Bediüzzaman Said Nursî. *Lem'alar*. İstanbul: Söz Yayınları, 2016a.

Bediüzzaman Said Nursî. *Muhâkemat*. İstanbul: Söz Yayınları, 2014.

Bediüzzaman Said Nursî. *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016b.

Hâkim en-Neysâbûrî. *el-Müstedrek 'ala's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.

Öztoprak. Mustafa. *Bedüzzamân Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.